

УДК 340.1

ORCID id 0000-0003-1050-6892

DOI <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2023-1-13-5-11>

Бурдоносова Марина Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного та
адміністративного
права, Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права,
Державного університету інфраструктури та технологій,
Київ, Україна

ПРАВОВА ІНФОРМАЦІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ ПРАВОВОГО ВПЛИВУ

Анотація. В статті аналізується правова інформація в якості важливого елементу системи правового впливу. Приділяється увага аналізу поняття та різновидів правової інформації.

Сучасна правова система функціонує шляхом створення, обміну та використання правової інформації. Повний цикл юридичного розвитку - від правосвідомості до правореалізації - включає в себе сприйняття, створення, зміну та передавання правової інформації. Зазначені процеси відображаються у свідомості індивіда та втілюються у його конкретних вчинках (правових чи неправових діях чи бездіяльності). А правова інформація, що міститься в тексті юридичної норми, після усвідомлення її особою, стає ефективною силою, яка керує та спрямовує поведінку суб'єкта.

Правова інформація міститься у структурі кожного елементу правового впливу та фундамент на якому базується правовий вплив. Це дозволяє стверджувати про внутрішню єдність елементів, що беруть участь в процесі правового впливу на суспільні відносини.

Середовище правової інформації розглядається в статті не тільки як офіційні тексти правових актів, але й як акти реалізації закону, акти тлумачення, наукові матеріали, а також дані правового характеру, якими обмінюються суб'єкти правових відносин під час їх взаємодії і які упорядковують їх діяльність.

Ключові слова: інформація, правова інформація, правовий вплив, правовий аналіз, інформаційне суспільство, види інформації за змістом, взаємодія елементів правового впливу, середовище правової інформації, різновиди правової інформації, офіційна та неофіційна правова інформація.

Annotation. The article analyzes legal information as an element of the system of legal influence. Attention is paid to the analysis of the concept and types of legal information.

The modern legal system cannot be imagined without the creation, exchange and use of legal information. The full cycle of legal development - from legal consciousness to legal implementation - includes the perception, creation, change and exchange of legal information. The specified processes are reflected in the consciousness of the individual and, as a result, are embodied in his specific legal acts. And the legal information contained in the text of the legal norm, after being realized by the person, becomes an effective force that manages and directs the subject's behavior. If an individual decides to follow the rule laid down in

the legal norm, his behavior becomes socially correct, i.e. lawful, if he violates the norm, then the behavior becomes illegal. This happens as a result of exposure to legal information.

A new feature of legal information appears in the process of legal influence on society. It consists in the fact that legal information is contained in the structure of each element of legal influence. Thus, it can be argued that legal information constitutes a general framework, foundation on which legal influence based. This allows us to assert the internal unity of the elements involved in the process of legal influence on social relations.

The legal information environment is considered in the article not only as official texts of legal acts, but also as acts of implementation of the law, acts of interpretation, scientific materials, as well as data of a legal nature, which are exchanged by the subjects of legal relations during their interaction, as a result of which their behaviour is regulated.

Keywords: *information, legal information, legal influence, legal analysis, information society, types of information by content, interaction of elements of legal influence, environment of legal information, types of legal information, official and unofficial legal information.*

Постановка проблеми. Щосекунди у світі відбувається обмін інформацією у всьому різноманітті її форм прояву та способів поширення, це ж стосується і сфери правової дійсності. Сучасну правову систему неможливо уявити без створення, обміну та використання правової інформації. Повний цикл юридичного розвитку - від правосвідомості до правореалізації - включає в себе сприйняття, створення, зміну та передавання правової інформації. Зазначені процеси відображаються у свідомості індивіда і, як наслідок, втілюються у його конкретних правових вчинках. А правова інформація, що міститься в тексті юридичної норми, після усвідомлення її особою, стає ефективною силою, яка керує та спрямовує поведінку суб'єкта. Якщо індивід вирішує дотриматися правила, закладеного в нормі права, його поведінка стає суспільно правильною, тобто правомірною (співмірною праву), якщо ж порушує норму, то поведінка стає протиправною. Це відбувається в результаті впливу правової інформації.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню проблем інформаційних правовідносин, зокрема змісту та ознак поняття “правова інформація”, правовий вплив і суміжних питань, присвячували свої роботи такі вітчизняні та зарубіжні науковці: І.В. Арістова, О.А. Баранов, І.Л. Бачило, Л.М. Берг, В.М. Брижко, В.М. Бутузов, Герберт Террі, О.А.Зверева, Р.А. Калюжний, Д.В. Колобанов, Б.А. Кормич, Т.А. Костецька, О.В. Кохановська, Л.В. Кузенко, А.І. Марущак, О.В. Олійник, Є.В. Петров, А.А. Тадеєв, Т. Мендел, В.С. Цимбалюк, М.Я. Швець, Ю.С. Шемшученко, та інші.

Метою статті є розкриття сутності явища правової інформації та його важливої ролі в якості елемента правового впливу на суспільні відносини.

Виклад основного матеріалу. В загальному розумінні, **інформація** - це відомості про які-небудь події, чийось діяльність; повідомлення про щось; стаття, допис, що містить фактичні дані; відомості в будь-якій формі та вигляді, на будь-яких носіях; пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості [1, с. 132

Поняття “інформація” можна розглядати у декількох змістах: у широкому, який відображає використання даного поняття у загальній системі суспільних відносин, та у вузькому змісті, правовому, який відображає особливості інформації як елементу лише правовідносин.

Як зазначає А.І. Марущак, у повсякденному житті (у “широкому” змісті) під інформацією розуміють різні повідомлення, відомості про навколишній світ, процеси, що в ньому відбуваються, про події, ситуації. Інформація багатоаспектна: існує у неживій природі, кібернетичних системах (алгоритми програмування обчислювальної техніки), у живих організмах (генетична інформація), циркулює у суспільстві (соціальна інформація). Саме багатоаспектність інформації спричинила різноманітні тлумачення її сутності у науковій літературі, оскільки термін широко розповсюджений у різних галузях знань, однак не існує єдиного загальнонаукового поняття. У теорії інформації вона визначається через знання про навколишній світ, усунення невизначеності, у філософії - як відображення багатоманітності [2, с. 12].

А.Д. Урсул, досліджуючи філософський аспект феномену інформації, визначає її як "різноманітність, яку один суб'єкт містить стосовно іншого суб'єкта в процесі їх взаємодії" [3]. У цьому визначенні слід звернути увагу на те, що інформація має на меті взаємодію суб'єктів. З точки зору юридичного впливу, деякі взаємодії супроводжуються передачею юридичної інформації, і врешті-решт мають своїм результатом правомірну, соціально корисну поведінку суб'єктів або, у випадку порушення встановлених норм та обмежень, протиправну, яка тягне за собою юридичні наслідки (які в свою чергу також містять правову інформацію). Другим аспектом важливості “взаємодії” для інформації є те, що вона не є чимось самостійним, а має значення лише для системи, яка може її “зчитати”, сприйняти, використати; це стосується як кібернетичних, так і соціальних систем.

Ст. 1 Закону України “Про інформацію” дає наступне її визначення - це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді; основними функціями матеріального носія є збереження інформації та передавання її у часі та просторі. А в ст.10 наведено невичерпний перелік видів інформації за змістом: про фізичну особу; довідково-енциклопедичного характеру; про стан довкілля (екологічна інформація); про товар (роботу, послугу); науково-технічна інформація; податкова; правова; статистична; соціологічна; критична технологічна інформація та інші види [4].

Слід зауважити, що визначення видів інформації та права на неї у відповідному законі України змінювався декілька разів за останні 20 років, це відповідає тим процесам, які відбуваються в соціально-інформаційній сфері з урахуванням науково-технічного розвитку: поява нових видів інформації, способів отримання, поширення та обміну нею, технічних приладів та носіїв інформації і т.д. І є важливим показником відповідності українського законодавства сучасним реаліям, хоча зрозуміло, що встигнути за поточними темпами розвитку соціуму в інформаційній сфері є складним завданням.

Перейдемо до розгляду **“вузького” (правового) змісту** поняття інформація. На науковому рівні термін "правова інформація" почав активно використовуватися в юридичній науці з 1970-х років. Ним охоплюються відомості, що містяться в нормативних актах, а також різноманітні соціально-політичні дані про закони, тексти законопроектів та інших нормативних актів, процедури їх обговорення, НПА, які набули чинності, акти офіційного тлумачення, матеріали систематизації, кодифікації і т.д.

Ст. 17 Закону України “Про інформацію” визначає, що **правова інформація** - це будь-які відомості про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо.

Джерелами правової інформації є Конституція України, інші законодавчі і підзаконні НПА, міжнародні договори та угоди, норми і принципи міжнародного права, а також ненормативні правові акти, повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи, інші джерела інформації з правових питань. З метою забезпечення доступу до законодавчих та інших нормативних актів фізичним та юридичним особам держава забезпечує офіційне видання цих актів масовими тиражами у найкоротші строки після їх прийняття [4].

На основі вищевикладеного, правова інформація може бути класифікована як інформація та інші дані, що містяться в юридичних актах, нормативних, технічних, референтних та наукових матеріалах, а також дані правового характеру, якими обмінюються суб'єкти правових відносин під час їх взаємодії, в результаті чого упорядковується їх діяльність.

Правова інформація може бути офіційною або неформальною за своєю природою, але її основною метою є ефективна можливість керувати поведінкою суб'єктів у визначених межах. Таким чином, правову інформацію, в залежності від того, хто є її джерелом і на кого вона направлена, можна розділити на три групи: офіційна правова інформація; інформація індивідуально-правового характеру, що має юридичну силу; неофіційна правова інформація. Відмінність цих видів інформації, має значення для дослідження, оскільки кожний вид правової інформації використовує відмінний від інших механізм правового впливу [5, с. 214-215].

1. Офіційна правова інформація - це інформація, що передається через офіційно дозволені інформаційні канали. Походить від компетентних державних органів, має юридичне значення і може безпосередньо упорядковувати суспільні відносини у визначений спосіб. Наприклад, офіційні сторінки Президента України, Кабінету Міністрів України та інших органів, що розміщені на домені *gov.ua*; офіційні друковані видання, в яких здійснюється офіційне оприлюднення законів та інших актів Верховної Ради України, такі як: газета "Голос України", "Урядовий кур'єр", "Відомості Верховної Ради України", "Офіційний вісник України". Громадяни, отримавши інформацію з офіційних джерел, можуть швидко реагувати та взаємодіяти з органами державної влади, подаючи електронні петиції на сайті Президента України, КМДА, або оновлювати необхідні документи в застосунку “Дія” і т.д.

2. Інформація індивідуально-правового характеру, що має юридичну силу є інформацією, яка походить від суб'єктів правовідносин, які не мають державно-владних повноважень, але самі

3. суб'єкти, під впливом юридичної інформації створюють, змінюють або припиняють конкретні юридичні відносини і змінюють свою юридично значущу поведінку. Наприклад, професійні відносини керівників і підлеглих в недержавних органах влади, корпоративні норми, рішення громадян укласти чи розірвати цивільно-правові договори.

4. **Неофіційна правова інформація** - це інформація та дані про зміст, основні принципи та норми чинного законодавства, практичні аспекти його реалізації (застосування), у вигляді науково-практичних коментарів вчених, практиків, статей та оглядів юридичної інформації, які можуть бути опубліковані в пресі чи в мережі Інтернет. Така інформація може бути корисною, в якості аналізу колізій та прогалин чинного законодавства. Або, навпаки, містити помилки та хибні судження автора. Неофіційна правова інформація не має юридично обов'язкового характеру, однак може ввести в оману або допомогти, в залежності від її якості, оскільки має регуляторний потенціал і може впливати на поведінку суб'єктів. Наприклад, неофіційна інформація про банкрутство туристичного оператора, може впливати на поведінку тих, хто купив подорож від цього туристичного оператора (розірвати договір надання туристичних послуг, вимагати компенсації).

Проаналізуємо природу основних елементів системи правового впливу на предмет наявності в них правової інформації:

1. Суспільні відносини - взаємодія між людьми, різноманітна суспільна практика, соціально значущі дії та вчинки людей з приводу досягнення певного соціального блага. Звісно, не всі дії людини мають інформаційно-правову природу, однак значна частина з них залишає "інформаційний слід". І за останні десятиріччя ця частка суттєво збільшилась, оскільки відбувається розвиток інформаційного суспільства. Наприклад, укладання трудового договору, винесення вироку суду, укладання шлюбу - беручи участь в цих відносинах суб'єкти створюють правову інформацію про них. Або автоматична фіксація камерою дорожнього руху моменту перевищення швидкості транспортним засобом, що тягне за собою офіційну вимогу про оплату штрафу. В усіх цих суспільних відносинах наявний "інформаційний слід", який впливає на суспільні відносини індивідуальних суб'єктів права між собою, або між громадянином та державою і т.д.

2. Людина (особа, індивід) - основний суб'єкт правового впливу. Через власну діяльність в різних сферах суспільного життя індивід здатен створювати правову інформацію. Суб'єкт, керований власними мотивами, прагненнями і потребами, здатний займатися правомірною чи протиправною діяльністю. Результати цієї діяльності мають інформаційний характер і, відповідно, людина є невичерпним джерелом, носієм і передавачем інформації, яка має значний нормативний вплив на інших.

3. Глобальна мережа Інтернет - всесвітня система сполучених комп'ютерних мереж обміну інформацією, що містить більше 1,9 млрд сайтів (станом на кінець 2021 року) з різноманітною інформацією на будь-які теми. Інтернет в сучасному світі відіграє одну з визначальних ролей впливу на поведінку осіб. Причинами популярності є надзвичайний обсяг інформації, яку можна знайти з будь-якого питання, швидкість та простота доступу, затребуваність не лише довідкової інформації, а й

4. реальних відгуків про товари, послуги, інформації від очевидців соціально важливих подій і т.д. На сьогодні, під час використання мережі Інтернет набуває актуальності питання безпеки та приватності даних користувачів, а також вміння аналізувати інформацію про події та відрізнити достовірні відомості від фейків та маніпуляцій.

5. Держава, зокрема її правотворчі та правозастосовні органи, є основним автором правової інформації, що визначає її зміст, характер, межі, відкритість і т.п. Ст. 3 Закону України “Про інформацію” основними напрямками державної інформаційної політики визначає наступні: - забезпечення доступу кожного до інформації; - забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації; - створення умов для формування в Україні інформаційного суспільства; - забезпечення відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень; - створення інформаційних систем і мереж інформації, розвиток електронного урядування; - постійне оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів; - забезпечення інформаційної безпеки України; - сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору.

6. Правосвідомість, правові цінності, правові принципи та настанови, правова культура - це психологічні феномени в системі правового впливу. Вони “не даються” людині від народження, а формуються в процесі навчання, виховання, самовиховання, залежать від оточення, освіти і т.д. Тому зазначені елементи можуть повноцінно сформуватися під впливом якісної інформації про цінність права, соціальної гармонії, важливості дотримання прав людини та демократичних цінностей, а також враховуючи власний життєвий досвід особи. І тут безумовно, головним джерелом знань буде правова інформація та проаналізовані вище інші елементи правового впливу.

Таким чином, як було показано вище, кожен з елементів правового впливу містить в собі правову інформацію та наділений інформаційно-правовим характером. Однак, для того, щоб досягнути найбільшого ефекту впливу, ці елементи повинні бути раціонально організовані і взаємопов'язані. Елементи правового впливу, які в основному визначаються юридичною політикою держави, взаємодіють один з одним і утворюють нову систему відносин вже безпосередньо між людьми, визначаючи міру свободи і межі поведінки кожної людини. Саме на основі цього розвиваються соціальні зв'язки між людьми. Однак, кожен з елементів правового впливу, сам по собі, "відокремлений" від загальної системи інших елементів, не може адекватно забезпечити належний вплив на поведінку суб'єкта, не може гарантувати соціально корисних, правомірних дій. Таким чином, вирішення цієї проблеми, полягає в забезпеченні ефективної, взаємопосилючої єдності елементів. Оскільки кожному з елементів правового впливу притаманна інформаційно-правова природа.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
2. Марущак А.І. Інформаційне право України : Підручник. Київ: Дакор, 2011. 456 с

3. Урсул А.Д. Природа информации: философский очерк. Чел. гос. акад. культуры и искусств; Науч.-образоват. центр «Информационное общество». 2-е изд. Чел., 2010. 231 с.
4. Про інформацію : Закон України від 02.10.92 р. // Відомості Верховної Ради України. 992. № 48. Ст. 650. Редакція від 15.06.2022, підстава - 1882-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення 07.03.2023).
5. Берг Л.Н. Теория правового воздействия : [монография]. УРГЮУ. М.: Статут, 2021. 309 с.
6. Марущак А.І. Визначення поняття «Інформаційні права людини» // Інформація і право, № 2(2) / 2011, с. 21-26.
7. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
8. Правове забезпечення інформаційної діяльності в Україні ; за заг. ред. Ю.С. Шемшученка, І.С. Чижа. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. 184 с